

Bir Günlük-I

RIFAT N. BALI

Alliance Israélite Universelle'in (bundan böyle kısaca Alyans diye anılacaktır)¹ arşivlerinde araştırama yaparken Edirne'deki Alyans kız okulu müdiresi A. Geron'un Birinci Balkan Savaşı sırasında Edirne muhasarası sırasında tutulmuş olduğu Fransızca bir günlük gözüme ilişmişti.² Okul müdiresinin günlüğü bir yandan savaş altında yaşayan Edirne halkının sıkıntılarını, günlük korku ve çilesini dile getirirken diğer yandan da Edirne Yahudi cemaatinin bir kesitine ışık tutmakta, cemaat ileri gelenleri ile okul müdiresi arasındaki çekişmeleri ve sürtüşmeleri gün ışığına çıkarmaktadır. Bu nedenle günlüğü Türkiye'ye çevirip yayımlamaya karar verdim.³

30 Ekim 1912

Alliance Israélite'in Başkanına
Paris

Sayın Başkan,

Okulun kapandığını ve serbest kaldığını görünce vatanıma faydalı olmak için duyduğum büyük istegimden söz ettiğim 24 Ekim tarihli mektubuma rücu etmekle şeref du-

yarım. Mektubum Konstantiniye'ye kalkan son trenle yola çıktı ve o tarihten bu yana dışarı ile hiçbir haberleşememekteyiz. Meydana gelecek olan siyasi olayları ve okulla ilgili gelişmeleri kapsayacak bir günlüğü sizin için hazırlamayı ve bunu da ilk posta ile göndermeyi düşünüyorum. Ne zaman?⁴ Herkes büyük bir kaygıyla bu soruyu kendisine soruyor.

Yakında harbin resmen ilân edildiğinin onbeşinci gününe gireceğiz. Şehrin kalelerinden atılan topların şehir halkını heyecana boğmasının, yaşlıları, kadınları, sakatları ve halkın bir kısmını heyecana sürüklemesinin ve göç hareketini hızlandırmasının üzerinden de tam bir hafta geçti.

Genel seferberliğin ilânının ertesi gününde şehri ilk terkedenler, memurların hanımları ve çocukları oldu.⁴ Karaağaç yolunun üzerinde günler boyunca yolu ve eşya taşıyan bitmez tükenmez bir araba kuyruğu görüldü. Bu arabaların tümü tren istasyonuna gidiyorlardı. Bu ardi arkası kesilmeyen akın yüzünden de istasyonda çok bü-

yük bir izdiham meydana geldi. Hiç şikâyet etmeyen ancak büyük bir manevi çöküntü içinde bulunan bu muharciler bazen 12 ilâ 15 saat boyunca hangarlara sığınarak veya yağmurun altında bekleyerek trenlerin yola koyulmalarını bekliyorlardı. Hepsi kendileri için çok değerli olan ve bir daha onlara kavuşup kavuşamayacaklarını bilmedikleri yakınlarını terk etmekte, belki hiçbir zaman göremeyecekleri yuvalarından ayrılmaktaydılar.

Yaşlı kadınların ürkmüş ve şaşkına dönmüş gözlerinde eski göçlerin, eski kopuşların hatıraları, onları yirmi, otuz, kırk yıl önce yuvalarından, Hilâl'in onları korumuş olduğu bu topraklardan kovan bu zalim kanunun sanki zimnen kabulü okunabiliyordu. Bu sahneler Konstantiniye'ye hareket eden ve son göçmenleri, yaralıları ve dün sağlıklı olup ancak şimdi ömür boyu sakat kalmış olan insanları da beraberinde götüren son trenin ayrıldığı 27 Ekim Pazar gününe kadar tekrarlandı.

Demiryolları şirketine tahsis edilmiş olan telgraf hatlarının tamamı bugün zarar görmüş durumdadır. Kimileri bunun kaza sonucunda meydana geldiğini, kimileri ise, fıslıtlıya, Bulgarlar tarafından yapıldığını söy-

¹ Geleceğin belirsiz olduğu bir ortamda gelişmelerin nasıl cereyan edeceği konusunda herkesin, ortak kaygılarını dile getiren bir soru. ANB.

2 Kasım 1912

VILLE d'Andrinople
Ecole de l'États
M. G. G. G. G.
Signature M. G. G. G.

NO 1526/90 - 2 MAI 1913
ALLIANCE ISRAËLITE UNIVERSELLE
Andrinople le 30 Octobre 1912

N°
Réponse à
date de

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur de vous confirmer
me lettre du 24 Oct où je vous entretenais de la fermeture
de l'école et du grand désir que j'aurais, me voyant
libre de me rendre utile à la patrie, ma lettre est partie
avec le dernier train qui a circulé encore vers Constanti-
nople et depuis nous ne pouvons avoir aucune communication
avec le dehors. Je pense vous préparer un journal des
événements politiques et des événements scolaires à mesure
qu'ils se produiront afin de vous l'expédier par premier
courrier. Quand? D'est ce que obtenez sa demande avec angoisse

Il y aura bientôt quinze jours que la guerre
est officiellement déclarée, une semaine exactement que les
premiers coups de canon tirés par les forts de la ville,
ont mis la population en émoi et accentué le mouvement
d'émigration des femmes, vieillards, infirmes et d'une
partie de la population valide.

De sont les femmes turques, femmes et enfans

Monsieur le Président de l'Alliance Israélite (Paris)

En bas de la page, il y a un texte en français qui est une traduction ou une transcription de la lettre ci-dessus. Le texte est écrit en petits caractères et est difficile à lire. Il semble être une version française de la lettre écrite en turc. Le texte est divisé en paragraphes et contient des informations sur la situation à Andrinople pendant la guerre.

A. Geron'un tuttuğu günlüğün ilk sayfası. (30 Ekim 1912)

lüyorlar. Şehirde hiç kimsenin sınırda olup bitenlerden haberi yok. Bir ilâve⁵ sadece Sırlara karşı bir zafer kazanıldığını bildirmekte. Diğer yandan kamuoyunda dolayan haberler düşmanın Unzüköprü'de, Edirne'ye üç saat mesafede olan Alpullu'da ve Konstantiniye hattı üzerinde olduğunu bildirmekte. Düşmanın Edirne'yi kuşatmak istediği açıktır. Ordularımızın onları önlemek için yeterince güçlü olduğunu sanıyoruz. Konstantiniye'deki kuzkardeşlerimin bana yolladıkları bir telgraf on gün sonra elime ulaştı. Bulgarların gücünü meydana getiren, her ne pahasına olursa olsun harbi kazanmak arzusu ve ülkemiz içinde onlara hizmet e-

den istihbarat kaynaklarıdır. Fethetmek için hiç zahmet etmelerine gerek yok. Bulgar ve Rum köylüleri kolları açarak onları kabul etmekte ve onlarla güçbirliği yapmaktadır. Ayrıca hiç merhameti olmayan bir tahribat da söz konusu. Düşman, yolunun üzerinde bulunan Türk köylerini yakmakta. Türkler Bulgar köylerini yakmaktalar. Düşman casusları tarafından alçakça yardım görmeseydi, nasıl olur da Edirne'ye hemen yakın olan demiryolunu tahrip edebilir, nasıl olur da, Allah'tan neredeyse içi boş olan, bir askeri treni ele geçirebilir?

Okul kapandıktan sonra bebeğim nedeniyle daha rahat edeceğimi sandığım Karaağaç'a çekildim. Karaağaç Edirne'ye dört kilometrelik bir yerdedir. Bunu yaparken vahim bir ihtiyatsızlıkta bulundum. Düşman Edirne'ye, Karaağaç'a yakın bir köy olan Maraş köyü tarafından yaklaşmakta. Bizi çevre kuşatan bütün kaleler arastırda Maraş kalelerinin ele geçirilmesi en kolay kaleler oldukları söyleniyor. Bu nedenle düşman tekrar hücum ediyor. Bu zavallı muhkem yer, ilkbaharda gülümseyen hoş ve taze köy, Mayıs ayında düzenlenen bayramların buluşma yeri, bir gün akıtılan bu kadar kan ile hüznü bir şekilde tarihe mal olacağını hiç düşünüyör müydü?

Bütün aileler Karaağaç'tan kaçtılar. Çoğu Konstantiniye'ye gittiler. Ben neredeyse Karaağaç'ta tek kadınıyım, bu nedenle dışarıya bir adım atmaya bile cesaret edemiyorum.

3 Kasım 1912

Ben Karaağaç'ta iken Başhaham⁶ benden habersiz olarak kız okulunun birinci ve ikinci sınıf öğrencilerini öğretmenleriyle birlikte bir araya getirerek askerler yararına bir dikiş atelyesi teşekkül ettirdi. Bence bana haber vermeliydi. Başhaham oğullarını ve kızlarını tuhaf bir şekilde okulunun müfettişleri konumuna sokup onlar sayesinde atelyedeki öğrencileri gözetim altında tutmasına rağmen bir netice elde edilmediğini görünce, bana şifahan haber yollayıp Karaağaç'tan gelip atelyeyi bir nizam sokmamı istedi. Bu davete cevap vermeyi reddedecektim ancak ülkenin Alyans okulunun hizmetlerine ihtiyacı olduğu bir sırada, devlete faydalı olmanın dışında başka bir duyguya itaat ettiğini söyletmek istemedim.

Mükemmel bir atelye düzenlemek için gayret sarf ettim. Sağdan soldan emanet almış olduğumuz birkaç dikiş makinemiz vardı. Singer kumpanyasından sekiz dikiş makinesi ödünç aldım. Eldeki mevcut dokuz makineye bunları ilâve ettiğimizde onyediyelik bir toplama ulaştık. Bu makineler ile yaralı askerler için pansuman malzemeleri ve giyecekler diktik. Ayrıca sargı bezi hazırlamak için hastahanelerin emrine de amade olduk. Atölye bölümlere ayrıldı:

- 1) elbise ve iç çamaşır dikiş bölümü
- 2) yama bölümü
- 3) ürü bölümü
- 4) pansuman malzemeleri

Sayın Başkan, faaliyetlerinden dolayı ilk mükâfatlandırılanın kendim olduğunu temin ederim. Saatlerin çarçabuk akıp gittiğini, dolu dolu geçtiğini gördüm ve çok sevdim. Elli yataklık bir hastahane düzenlemiş olan İngiliz Konsolosu Müşyö Samson'a da hizmetlerimi teklif ettim. Bana çok nazik bir teşekkür mektubuyla cevap verdi. Bize sık sık çamaşır ve yorgan dikmek için kumaş göndermekte.

5 Kasım 1912

Durum gerginde vahimleşmekte. Tımmamıyla muhasara altında olduğumuz söylenmekte. "Söylenmekte" diyorum zira tahminler içinde kayboluyoruz. En acil telgraflar bile telgraf bürosu tarafından reddedilmekte ve oniki gündün beri ne gazete ne de mektup alıyoruz. Bir muhasara gerçek olduğu zaman korkunç. Olsa olsa kafın tarih kitaplarında okunabilir, ancak açlık tehlikesi ihtimaliyle, etrafındaki sefalet, toprakların ve mızral-yözlerin korkutucu müziğiyle yaşanan bir muhasara!

Ah! Edirne'yi terk etmediğime ne kadar pışmanım!

Ne olduğunu bilmediğimi için

Edirne Alyans kız okulunda çocuk balosu. (Mart 1912)

ölümünden korkmuyorum ama etrafımızda olan sessizlikten, monoton ve işler acısı bekleyişten korkuyorum. Açlığın insanda ağır ağır yarattığı can çekişmesinden korkuyorum.

Halbuki deniliyor ki Edirne uzun süre kendi kendine yetebilir, yüzbin tenek peynir, ve üç ay için yeterli olacak un, tahıl ve çok büyük miktarda et stokları mevcuttur. Etraftaki köyleri düşününüz. Hayvanları ile birlikte Edirne'ye sığınmış köylüler otlatacak yer olmadığından hayvanlarını çok düşük fiyatlara satmaktalar. Zavalı köylü sevdiği ve tek sermayesi olan hayvanlarından ayrılmakten yüreği parçalanmakta.

6 Kasım 1912

Ben ve Kırklareli okulu müdiresi Matmazel B. Avıgdor Hilâl-i Ahmer'e üye olacağız. Sultaniye Hastahanesi müdürü Hüseyin Bey bu davranışımızla iyi bir örnek teşkil ettiğimiz için bize sıcak bir şekilde teşekkür etmekte. Kendisine, askerlerimizin iyiliği için faal bir şekilde çalışmaya söz veriyoruz.⁷

8 Kasım 1912

Top atışları 36 saatte beri aralıksız bir şekilde sürmekte. Bulgarlar göyle bir savaş hilesine başvurarak kalelerimizin çok yakınlarna gelmeyi başardılar. En son çatışmadan sonra rahıp kıyafetlerine bürünmüş Bulgar subayları savaş alanındaki ölüleri gömmek için gelmişlerdi! Ölü mü gömmüşlerdi? Hayır ama ölüm makineleri, büyük kalibreli mütüş toplar gömdüler. Bugünkü savaşın amacı bu topları buldukları mevkilerden sökmektir. Türklerin 14 top ve 4 mühimmat arabasını ele geçirdikleri söyleniyor.

Konstantiniye'den bir kaç telgraf geldi. Yot açıldı mı? Bir postanın başgöhire doğru yola çıkacağı söyleniyor. Uzakta olan ailelerimizi rahatlatmak için çabucak mektuplar hazırlıyoruz.

9 Kasım 1912

Hiç haber yok. Ne telgraf, ne posta.

10 Kasım 1912

[Kırklareli Kız Okulu müdiresi] Matmazel Avıgdor ile birlikte hasta-

lar için bir reçel toplama kampanyası başlatıyoruz. Kampanyamızın sonucu beklediğimiz çok üstünde oldu. Kırk okkannın (elli kilo) üzerinde reçel, bir miktar ince bez ve kırk frank civarında para topladık. Bu parayla askerler için tütün satın aldık. Bütün bunları şu satırların eşliğinde Vali'ye yolladık:

"Vali hazretleri,

Aziz yaradılarımıza borçlu olduğumuz minnetin zayıf bir tezahürünü onlarla paylaşmak üzere size gelip sunmamıza izin verir misiniz? Bu, daha fazla bağış yapabilmek için daha zengin olmayı arzu etmiş olan, birkaç Yahudi ailenin bağışlarıdır. Bize ayrıca ince bez de bağışladılar. Bu bez emrinize amade olup onunla bize bildireceğiniz şeyleri de imal edebiliriz. Okulda hasta askerler için elbise imal eden onyedeki dikiş makinelik bir atelye tertip ettik. Öğrencilerimiz ve öğretmenlerimiz bütün kalpleriyle bütün zamanlarını bu işe hasretmekten mesuttur. Ayrıca hizmetlerimizi Sultaniye Hastahanesi müdürü Hüseyin Bey'e de teklif ettik. Lütfen bizleri kullanınız ve bizlerden istifade ediniz. Vali hazretleri, bize faydalı olma sevincini vermekle bizleri memnun ve gururlu kılacaksınız.

Bu satırları yazarken uzaklarda top sesleri duyulmakta ve kalplerimiz, akan kanı düşünerek kanamakta. Ama geleceğe kaygısız bakmaktayız zira vatanımız bir araya gelmiş tüm düşmanlarına karşı onurlu bir şekilde kafa tutmaktadır.

Zafer şarkısını neşeli bir şekilde söylemeyi beklerken, size en saygılı hislerimizi iletiriz Vali hazretleri.

A. Geron R. Avigdor"

Vali bizim göstermiş okluğumuz ilgi-deni çok mütehasas oldu ve başbaham vıstasıyla bize şu mektubu yolladı:

"Bayanlar A. Geron ve R. Avigdor Kırkhareli ve Edirne Alyans okulları müdireleri

Şehirde

(Ustuc) 17.3.1912 günü atılan bombalar Agram valihelerinin yatakhanesinin çatısına düşüyor. Şapkali şahıs: Avusturya konsoloslu Herzfeld, kavası, tercümanı ve sekreteri ile. (Yanda) Sultan Selim mahallesinin bombalandıktan sonraki hali.

Hanımefendiler,

11 tarihli yazınızı büyük bir memnuniyetle almış bulunuyorum. Yaralı bulunan aziz askerlerimiz için harcadığımız bu övgüye lütfen gayretleriniz için size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Bazı Yahudi aileler nezdinde düzenlenmiş olduğumuz bağış toplama kampanyasının neticesini de derin bir minnet duygusuyla almış bulunuyoruz. Bu bağışları, bu maksatla kurulmuş olan özel heyete teslim ettim.

Bağış yapmış bu cesur hanımlara hakiki Osmanlı vatanseverlerine yakışır bu cömert fedakârlıkları için lütfen en samimi minnet duygularımızı iletiniz. Kısa bir süre içinde heyet adına size gecelik ve kısa elbiseler teslim edeceğim ve okulunuzda bulu-

nan dikiş makinelerinde dikilmelerini rica edeceğim.

Bu insancıl ve karşılıklı beklemeyen teşebbüsünüz için tekrar derin teşekkürlerimi iletirim.

Hanımefendiler lütfen saygılı hislerimin ifadesini kabul ediniz.

Edirne Umumi Valisi
Halil"

Yaradılar için biraz reçel toplama teşebbüsüm sadece teşvik görmedi. Başbaham bu teşebbüsümün onun aracılığıyla yapılmadığı için memnuniyetizliğini ifade etmeyi lüzumlu gördü. Ben de kendisine, Alyans temsilcisi sıfatıyla, imkânların dahilinde Alyans'ın vatanımız için duyduğu sempatinin bir tezahürünü hü-

Edirne Başhahamı Haim Becerano.

kumete göstermek zorunda olduğum cevabını verdim.

13 Kasım 1912

Sultaniye Hastahanesi müdürünün resmî ricası üzerine hastahanesinin içinde ki okulumuzun bir atelyesinin şubesini tesis ettim. İki öğretmenimiz ve bir Yahudi askerin gözetiminde sekiz öğrencimiz pansüman malzemeleri, elbise ve iç çamaşırı imali için çalışmaktalar.

Bunun üzerine Başhahamdan şu aşağıdaki mektubu aldım:

"Edirne 13 Kasım 1912

Müdire Hanım

Dün yapılan olağanüstü bir toplantı cemaat reisi, reis muavini ve cisnami meclis ile okul heyetinin bazı üyeleri okullarımızın mevcut olan eği-

tim personeli ile imkânlar elverdiği ölçüde tekrar eğitime başlamalarına karar verdiler. Size bunu bildirmeyi bir görev sayıyorum ve gerekeni yapacağınızı ümit ediyorum.

Müdire hanım saygılarımı sunarım.

Başhaham
Haim Becerano"

Bu mektuba cevaben okulun açılmasına mani teşkil eden engelleri okul heyetine sundum: Öğretmen, malzeme, su, yakacak odun ve para yokluğu. Ayrıca ilgili ben olduğum halde bana danışılmadan bir kararın alınmasının usul açısından yanlış olduğuna dikkat çektim. Okul heyetinden tüm eksikliklerin tamamlanacağı sözünü elde ettim. Kız okulu 17 Kasım Pazar günü tekrar açıldı.

20 Kasım 1912

Sultaniye Hastahanesi'nde bir dikiş atelyesinin açılması karşısında yetkililerin memnuniyetlerini resmen ifade etmeleri maalesef kıskançlık ve kötü niyetleri tahrik etti. Beni, sizin görüşünüzde karalamak için ellerinden gelen her şeyi yapmış olan aynı kişilerin teşebbüsünden ve öğrencilerin çalışmalarından dolayı resmî makamların sempati ifade eden beyanları karşısında gayretlerine mani olmak için her türlü imkâna başvurdular. Bu entrikalardan dolayı bana gelen bir notu ilişikte ekliyorum. İmzasız olmasına rağmen sanımı bir üslupla yazıldığı da kolayca görülecektir.

Bu notu dün aldım ve bugün kızlar okulu idare heyeti üyesi Jozef Barisak,

sözde bir dost olarak bana yaklaşıp, haber bile vermeden Hahamlar heyeti tarafından Sultaniye Hastahanesi'ndeki dikiş atelyesini kapatmakla vazifelendirildiğini ancak bana olan saygısından dolayı bu vazifeyi reddettiğini bildirdi. Bana karşı göstermiş olduğu bu saygı tezahürlerinin ardında şu anda kimsenin üstlenmek istemediği hem Alyans'a hem de Edirne Yahudi cemaatine onur veren bu atelyeyi kapatma sorumluluğunu almamak endişesinin yattığını kolayca fark ettim. Ama bu kadar değil. Aynı gün aynı Jozef Barisak ve başhaham benden, tüm sorumluluğu üstüme alıp atelyeyi kapatmamı istemeyi de ihmal etmediler.

İçinde bulunduğumuz şartlardan dolayı ihtilaf yaratabilecek her türlü olaylardan kaçınmak istediğimden, isteklerini yazılı olarak bildirmeleri halinde onları yerine getireceğimi beyan ettim. Bunu kesinlikle reddettiler.

Gayretlerimin tenkit edildiğini görmekten, bir şey yaptığım zaman da, faaliyette bulunmadığım zaman da gene tenkit edildiğinden ve şahsına karşı gizenmeyen bir peşin yargıdan dolayı cesaretim kırıldığından, Başhahama durumum normalleşmesine kadar sadece cemaatin emirleri ve onun sorumluluğu altında hareket edeceğimi ve her türlü şahsî teşebbüsten vazgeçtiğimi bildirdim. Bu tavır karşısında mesuliyet almaktan son derece korkan Başhaham bu meselenin halledilmesini askıda bıraktı.

Alyans adına tesis edilmiş olan atelyenin çalışma şartlarının ahlâka aykırı bir durumun* gölgesine bile sahip olmadığını ilâve etmem mi lâzım? Bu atelye bodrumda kuruludur. Hastalar birinci kattadır. Atelye iki öğretmen ve bir Yahudi asker tara-

* Edirne Yahudi cemaati kendi içine kapalı bir hayat sürüyordu. Böyle bir hayat sürdürme eğilimlerinin sadece Müslümanlardan oluşan hastahane ortamına sokulmaları muhtemelen fıkıhî rahatsız etti. Yahudi kızları Türk gençlerle bir günlük ilişkiye girebileceklerine dair endişeleri vardı.

findan korunmaktadır. Yahudi asker hizmetten sorumludur. Okuldaki işin müsaade ettiği sürece sık sık atelyeyi ziyaret etmekteyim. Her şeyin büyük bir düzen içinde yürüdüğünü görmekten memnunum. Öğretmenlerin gözetimi altında sıra halinde atelyeye gelen öğrenciler aynı şekilde geri dönmektedirler ve orada buldukları süre zarfında atölyenin dışına hiç çıkmamaktalar.

Aileler kızlarına vatanlarına hizmet etme onurunu vermek istediler. Bu şerefi, şehrin en saygın Yahudi aileleri arasından seçtiğim sadece kasıtlı sayıda kızcağızlara verebildim. Bu, bağnazlığı had safhaya varmış olan ruhani meclisin bütün müdahale kuvvetini iptal etmeye yeter. Benim bütün teşebbüslerimi kötülemeye çalışan taraf (ruhanî meclis ve müttelikleri, RNB) şaşırıcı bir rahatlıkla çalışmakta. Beni üzen, Başhahamın kendi rızası ile veya rızasının aksine, bu entrikaları yaratan tarafın peşinden gitmesi. Başhaham, içinde bulunduğumuz şartlardan dolayı herşeyin kendisini korkuttuğu güçsüz bir kadın olmamı hesaba katarak, bir kadın olmamın getirdiği zanafi bilerek, hahamlar heyetinin kararını şifahen bildirmekte ve hiç kimsenin sorumluluğunu üstlenmeyeceği ve cemaate zarar getirecek bir tedbiri almamı istemekte. Buna karşılık başhahamın kızlarının İngiliz hastahanesinde yatan yaralılarına gidip onları tedavi etmelerinde hiç kinse bir mahzur görmemekte.

Sayın başkan, içinde bulunduğumuz trajik şartlar ortasında bu tür küçük meselerden bahsetmiş olduğum için özür dilerim; mahrumiyetlerimizden, tecridimizden, bu muhasaranın bize getirdiği tehlikelerden ve endişelerden ziyade, bu olaylardan bızaran. Ama çektiğin acılar bana faydalı olmama ve Alyans'ın saygın bir misyoneri olduğumu göstermeme fırsat veriyorsa, ne gam!

Karaağaç'taki Hilal-i Ahmer hastanesi ve rahibeler.

21 Kasım 1912, Perşembe

Bu akşam saat dörde doğru polis aniden çarşıya gelip bütün mağazaların kapanmasını ve tüccarların hemmen evlerine dönmelerini istedi. Bu tedbirin nedenini bilmiyoruz ancak şehrin bu kesiminde durmanın tehlikeli olduğu düşünülmekte.

22 Kasım 1912, Cuma

Durum gerçekten ciddileşiyor. Bulgarlar bizim kalelerimizde bulunan topların ulaşamayacağı bazı yerlere büyük toplar yerleştirmeye muvaffak oldular ve oradan şehri top ateşine tutuyorlar. Düşman telsiz-telegraf cihazlarının bulunduğu Sultan Selim mahallesini hedef alıyor ve böylece dışarıyla ilişki kurmamızı sağlayan bu son imkânı da elimizden almak istiyor. Ayrıca askerî hedefleri ve barut haneleri de hedef alıyorlar. İlâveler halkın bir arada bulunup toplara hedef olmaması için evlerine gitmesini tavsiye etmekte. Dünden beri Kiyık ve Sultan Selim mevkiileri civarında yüz kadar mermi patladı. Bu ilk iki günlük bombardıman sonunda

şu bilanço ile karşı karşıyayız: bir yangın, tahrip olan bazı evler, yaralılar ve isabet eden bir mermiyle karını korkunç bir şekilde deşilmiş 17 yaşında genç bir Müslüman kız.

Silah ve top atışları aralıksız devam ediyor. Okul hizmetkârının refakatinde bizim cesur küçük kızlarımızın yaralıları için sarğı bezi ürettikleri hastahaneye gidiyorum. Küçük kızlarımızı bombardımanı gördükçe, yaralı sayısının artacağını düşündükçe daha da hızlı çalışıyorlar. Bütün küçük kızları bir asker eşliğinde evlerine yolladım. Soğuk ve inatçı bir yağmur yağmaya devam ediyor. Gök, hislerimize uygun bir şekilde karalı ve iç karartıcı. Sanki gök, küçük ihtirasların pençesine düşmüş gençlik için ağlıyor. Öğleden sonra güneş tekrar çıkıyor, savaş yavaşlıyor ve saat 18.00'de sona eriyor.

Sabahleyin okulda hiç kinse yoktu sadece dört öğretmen ve on öğrenci. Saat ona kadar okulun açılması sorumluluğunu üstüne almış olan cemaat yönetimi ne yaptığımızı sormayı bile aklına getirmiyor. Öğrencileri ve öğretmenleri evlerine yolluyor.

Pazar, 24 Kasım 1912

Cumayı Cumartesi'ye bağlayan gece çok sakin geçti. Cumartesi sabah sadece çok aralıklı olarak birkaç top atışı oldu. Güven telkin edici ilâveler okumak istiyorduk. Ancak hiçbir şey öğrenmiyoruz; haber yoksa iyiye âlîmettir. Herkes titreyerek her an bombardmanın tekrar başlayacağını veya bir mermi parçasının odamızı isabet edebileceğini düşünerek tedbirli davranıp evinde kalmaya tercih ediyor. Ama bugün korkunç sıkıntılı anlar geçiriyoruz. Şehrin iç kesimlerini topa tutan bombardman gece gündüz aralıksız devam ediyor. Parlama sesinden sonra Bulgar mermisi bir ıslık sesiyle geldiğini haber verip, kaderin seçmiş olduğu makrûlun üstüne düşüyor. Bazı mermiler yumuşak toprağa saplanıp zarar vermiyorlar ancak bazı mermiler sert bir cisime çarpıp patlıyorlar, parçaları yangınlara sebep oluyor ve birkaç metrelik daire içinde ölüme sebebiyet veriyorlar. Başka mermiler ise havada patlıyorlar. O zaman şarapneler patladıkları yerlerde etraflarına demir, kurşun ve mermi parçaları yağdırıyorlar. Bu bir ölüm lotaryası ve ne ölüm! Ölüm, yakınlarını yerine size isabet ederse gene çok şanslısınız.

Bulgarlar bu şekilde savunmasız bir halka ve özellikle acımasız bir şekilde kadınlara ve çocuklara saldırmakla çok kalleşler.

Salı, 26 Kasım 1912

Bombardman halen sürüyor. Enerjimin azaldığını hissediyorum; emzirdiğim bebeğim de bundan etkileniyor. Dün akşam Sultan Selim civarında büyük bir yangın oldu. Bize ne olacak? Nedendir bilmiyorum sürekli Titanik faciasını düşünüyorum ve ritiriyorum ("Daha yüksek, daha yüksek" bu imanımın çığlığı!).⁸ İmanım hayata ümit bağlıyor ve ölmekten korkuyorum.

Evet korkuyorum. Bizim bu kadar yakınımızdaki acımasız ölüm, iyi bilmiş bir tarpan ile çalışırken, bizler tehlike karşısında ne bencillik içindeyiz.

Tek umudumuz bizi kurtaracak olan Şark Ordusu'nun gelmesindedir. Birkaç gün önce 48 saat içinde geleceğini ilân etmişlerdi. Lüleburgaz kurtarılmıştı, zafere kesin gözüyle bakıyorduk. Ama Şark Ordusu şimdi Bulgarlara karşı büyük bir zafer kazandığı söylenen Çatalca'da bulunuyor. Demek ki Bulgarlar Çatalca'ya gelmeyi başardı. Acaba 1877 yılında Rusların yaptığı gibi Konstantiniye'nin kapılarını kadar gidip barış koşullarını dayatacaklar mı?

Ve bu kadar düşmanın bir araya geldiği ve Avrupa'nın duyarsız kaldığı bir durum karşısında bizim zavallı ilkemiz ne olacak! Ve bu toprak gaspını, bu mükenmel cıvazlar ile yapılan katliamı yirminci yüzyıl medeniyeti diye adlandırıyorlar. Ben ilerlemenin faydalarına methiyeler düzen ciltler dolusu kitaplar okudum ve şimdi o kitapları düşünürken acı acı gülümsüyorum. Ülkemizi başka bir Polonya gibi parçalamak istiyorlar, Avrupa susuyor ve bunu haklı görüyor, zira kendi kendine usulca "bana da bir şey düşecek" diyor.

Kanûni Esâsiye'nin yarattığı olduğu dahili mücadeleden daha yeni çıkmışken topraklarından bir vilâyet çalmasını lüzumlu gören İtalya ile kendini bir hesaplaşma içinde buluyor. Yemen'deki isyankâr halka karşı mücadele ediyor, Makedonya'da güçlükler çıkartıyor ve nihayet düşman dört bir taraftan ülkesini istila ediyor. Büyük Frederik'den beri kurullar değişmedi. Değirmenlere saygı gösteriyorlar ama eylemleri gâsp ediyorlar.

2 Aralık 1912

Ancak kendime gelebildim. Geçtiğimiz Salı günü şehrin iç kesimlerinin

bombardmanı acımasız bir şekilde bütün mahallelerde sürüyordu. Bir şarapnel parçası tam başımın üstünde patladı, sağ kalmış olmam bir mucizedir. Korkum tarif edilemez. Allah'tan, avlusuna bir şarapnelden altı parçanın düştüğü ve duvarında geniş bir delik açılmış olan okuldan bir kaç dakika önce ayrılmışım. Çığına dönmüş olan halk o ana kadar Bulgarların ilişmedikleri Karaağaç'a doğru ilerliyordu. Ne hazin göç! Hepsi koltuklarının altında bir ekmeğ somunuyla evlerini terk etmiş ve evlerini Allah'ın korumasına bırakmışlardı. Erkek, kadın, çocuk, rahip, asker, hasta ve yitik arabalarıyla bitmek bilmeyen bir kuyrukla dolu olan yol, kardeşlikle aly eden ve insanın ölünden kaçan insanın hazin manzarasını ortaya koyuyordu. Hepsi boşalmış olan Karaağaç'taki evler halkın hücumuna uğradı. Ertesi gün "Serseri Yahudi" efanesini* çok zalim bir şekilde doğrularcasına herkes tekrar Edirne'ye geri döndü; zira Bulgar mermilerinin keskin ıslıkları, korkudan titreyen kalabalığı takip etmişti. Şehirdeki bütün konsoloslara telsiz telgrafla Konstantiniye'de bulunan elçiliklerine protestoda bulundular. Ancak bu protestolar hiçbir netice vermedi zira bombardman daha da yoğun bir şekilde devam ediyor. Bugün yaşıyoruz, yarın halen yaşar durumda olacak mıyız?

Yiyecek maddeleri seyrekleşiyor. Şimdiye kadar petrol, şeker, tuz, ispiro ve kömür yoktu. Şimdi bir somun ekmeğ almak için fırına hücum etmek lüzum ve ellerimiz boş dönmezseniz kendinizi çok şanslı adletmelisiniz. Biraz un temin ettik ve kendi ekmeğimizi evde imal ediyoruz.

Bazen küçük bir kız iken 1870 yılında nasıl umursamaz bir halde Paris Muhararası'nı ezberden okuduğumu hatırlıyorum. Parisliler lokantaların gi-

* Serseri Yahudi veya başboş Yahudi. İsrail devletinin 1948 yılında kuruluşuna kadar kullanılan bir deyimdir. RNB.

rişlerine "fare - kuzu tadında" yazmışlardı. Ne yahu! Acaba bu da birkaç hafta içinde bizim nasibimiz mi olacak?

Geçen salı günü yaşanan panikten beri çocuklar artık atelyeye gitmiyorlar. Onları atelyeye yollama mesuliyetini üstüme almıyorum; bazı hastahaneler bile Karaağaç'a taşındılar.

Konsoloslar kendi uyruklarını sağlam bir şekilde inşa edilmiş ve malzemeleri mermilere nisbeten dayanıklı olan evlerde bir araya topladılar. Taştan yapılmış Alyans Erkek Okulu, Yahudilerle ile dolup taşmakta. Aynı odadaki veya üç kişi bir arada yaşıyor.

Biten bu panik ve sefalet içinde bizim zavallı öğretmenlerimiz balen üç ilâ dört ay gecikmeli olan maaşlarını beklemekteler. Cemaati oluşturan kişilere başvurmaktan nefret etmeme rağmen onlara en az on kere münacaat edip öğretmenler için biraz para istedim ancak sadece..... vaatler aldım.

Çarşamba, 4 Aralık 1912

Dün, salı günü, uzun ve kapkara bir tünelin çıkışında dişen bir güneş ışığı ateşkes haberi geldi. Sevincimiz muazzamdır. Çözümsüz olan bu durum nihayer bir sona varacak, uzakta bulunan ve bizleri belki de çöküntü kaybettiklerine inanan ailelerimizi görebileceğiz. Ölümden mucizevi bir şekilde kurtulduktan sonra sanki başka bir hayat yaşadığımızı sanıyoruz.

Çatalca'da büyük bir Türk zaferinin kazanıldığına dair yetkili kişiler tarafından aktarılan söylentiler gelirden dolaşmakta. Ateşkes bu zaferin sonucu imiş. Şehre gelen Bulgar temsilcileri görüldü. Kimileri bunların Kumandan'a teslim olmasını söylemek için, kimileri de ateşkesin şartlarını ve taraflı bölgenin sınırları üzerinde mutabık kalmak için geldiklerini söylemektedir. Şimdilik savaşın bittiğini ve artık hiçbir rehlinem olmadığını düşünüyorum. Aynı gün akşam saat sekiz

sularında korkunç top seslerini duyduğumuzda bu kadar zamandan beri beklenen bir sessizliğin nasıl olağanüstü bir paniğe dönüştüğünü ve bunun bizde nasıl bir şurpriz yaratmış olduğunu tasavvur edebilirsiniz. Bu vahşi bombardıman ayışıp olmayan bir gecede göğü alevlere bürüten üç yangının çıkmasına sebep oldu. Bazı kötüniyetli şakacılar bunun ateşkesin biraz görüldüğü bir kutlanması olduğunu söylediler. Bu sonuncu bombardıman oldu. Ateşkes haberi bugün resmî bir ilâve ile ilân edildi ve barış müzakerelerinin başladığı bildirildi. Gayriresmî bir telgraf olmasına rağmen şehinde hemen yayılan bir habere göre askerlerimizin Plovdiv'e kısa mesafede bulunan Kayalık'ta büyük bir zafer kazandığını bildirmekte. Karadeniz'den gelen bir Türk ordusunun Şarköy'e çıkartma yaptığı ve Bulgar ordusunu yenilgiye uğrattıktan sonra Çanakkale, Dimetoka ve Timovo'dan gelen bir diğer Türk ordusuyla Kayalık'ta buluştuğu söylenmekte. Bu ülkemiz için çok parlak bir zafer. Diyorlarki her taraftan kuşatılmış olan Bulgarlar açlık içindeler ve bizler, açlığa sürüklenmek istenen bizler, onlara gıda maddeleri vermekteyiz. Dörtüç beyz bayrak her iki düşman ordunun mevkilerinin sınırlarını belirlemektedir. Dünün hasmını bugün iyi ilişkiler içinde yaşamaktalar.

15 Aralık 1912

Okul idare heyeti okulu tekrar açmamı istiyor. Personelsiz, öğrencisiz (920 öğrencinin 380'i okula geliyor), borurları Bulgarlar tarafından tahrip edildiğinden susuz, odunsuz ve malze-

Koleralı hastalar

mesiz olan okulu tekrar açıyorum ancak her halükârda öğretmenlerimize bir avans ödenmesini talep ediyorum.

18 Aralık 1912

Dört gündün beri Alyans, Hilfsverein¹⁰ ve Béné Bérith'in¹⁴ telsiz telgrafları cemaatimize göndermiş oldukları beşyüz liradan bina eli lira ödeyeceklerine söz veriyorlar. Halen bir şey alamadım. Öğretmenlerimizin sefeleri korkunç. Sağdan soldan borç alarak onlara borç para veriyorum.

Hayat pahalılığı muhasaranın başladığı gündün beri artmakta ve bu pahalılık gün geçtikçe devam etmekte. Bazı temel gıda maddeleri en zenginlerin bile ulaşamayacakları fiyatlara yükselmekte. Tuz ve şekerin okkası on ilâ onbeş franga, petrol dört franga satılmakta. Ekmek ve unun fiyatı ikiye katlandı. Sebze, yumurta ve tahıl maddelerinin fiyatları üç misli arttı. Muhasaranın ilk günlerinde bol olan et her gün daha pahalılaşılmakta. Sefalet şimdi her gün gitgide daha merhametsiz olmakta.

Fakir ailelerde petrol lambaları yerine isli mumlar kullanılıyor, ekmek imalinde ve sebzelerin pişirilmesinde peynir salamurası tuzun yerini aldı. Daha önceleri çöpe atılan bu peynir salamurası şimdi okkası bir franga satılmakta. Buna rağmen fakir insanlar

çok küçük miktarlar temin etmek için sık sık saatler boyunca kuyrukta beklemek zorundadır. Muhasara devam ettiği takdirde son çare olarak başyuvanın salamura da aranan gıda maddelerini arasına girecek. Halbuiki dikış atelyesi yaralıların hizmetinde çalışmaya devam etmekte. Bir merminin evine isabet etmesiyle bir öğretmenimizin bütün eşyalarının yandığını öğrendim.

Şehirdeki sıhhi durum çok kötü. Kızıl, kolera ve dizanteri salgınları başlandı. Çocuklarımız, cesetlerle dolu olan Arda nehrinin suyunu içmekte. Bu çok tehlikeli bir şey. Okul idare heyetine bu durumu hemen bildiren gerekli tedbirlerin alınmasını istiyoruz.

19 Aralık 1912

Zafer hakkında şüphe etmeye başlı-

yorum. Bizim için kapalı olan yollar düşman ordularının ikmali için açık durumda. Erzak dolu trenler Edirne'den geçmekte ve durmaktalar. Çar Ferdinand'ın kraliyet treni Bulgaristan'dan gelerek meçhul bir istikamete doğru gitti. Halk yılm ve sinirli. Habere aç durumda. Genelkurmay'a ait subaylar sıkıntılı ve hüzünlü bir haldeler. Sık sık gördüğümüz bu subaylardan biri bize aşağıdaki yenildiğimizi söyledi. Londra'da düzenlenecek bir konferanstan söz etmekte.¹²

Her gün birbirine tezat teşkil eden haberler yayılınakta. Bunlar arasında insanların hayal gücü tarafından değişikliğe uğratılmış veya yalanların arkasında saklanmış olan gerçek kıvrıntısını bulmak zor. Hava sır dolu. Yarının ne olacağı konusunda bu bilinmezlik, bu belirsizlik tahammül

edilmez. Herkes saat 17.00'de hiçbir şey yapmamış olmaktan yorgun ve beklemekten sıkılmış bir halde evine kapanmaktadır. Herkes huzursuz bir şekilde uyumakta ve Aralık ayının soğuk, çoğu zaman yağmurlu ve uzun bir gününün sonunda başlayacak olan yeni bir sıkıntılı gecenin bekle-yişi içinde iç çekmekte.

25 Aralık 1912

Kuntandamın Başbakan vasıtasıyla okullara göndermiş olduğu resmî bir emir üzerine okulları kapatmak zorunda kalıyoruz. Eğitim yılının en iyi aylarını kaybetmiş olduğumuz görmekten dolayı üzgünüm ancak sıhhi şartlar bu kadar içler acısı iken bu durumu nasıl düzeltebiliriz?

(devam edecek)

NOTLAR

- 1 Evrensel Yahudi birliği anlamına gelir. 1860 yılında Paris'te Fransız Yahudilerinin tarafından kuruldu. Amacı Doğu'daki Müslüman ülkelerinde yaşayan Yahudi cemaatlerinin toplumsal düzeylerini yükseltmek ve onları aydınlığa kavuşturmaktır. Bu amaçla Aiyans Fransızca dil ve kültür eğitimini veren ve bunun yanı sıra öğrencilere bir zanaat öğrenen okullar zinciri kurdu. Bu konuda bir inceleme için bakınız Aron Rodrigue, **Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması**, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997 ve Aron Rodrigue, "Üniversitemizdeki Yahudiya Türküye Yahudilerinin Batılılaşması - Çok dilli bir cemaatin oluşumu", **Tarih ve Toplum**, Temmuz 1986, C. 6, S. 31, s.17-21
- 2 Aiyans Arşivi, Dosya Türkiye IC
- 3 Edirne muhasarası esnasında günlük tutmak yaygın bir adet oldu. Benim bilgim dahilinde yayınlanmış iki günlük daha vardır: Yr. Doç. Dr. Ratiç Kazancı, **Hafız Rıskan Ertürk'ün Anılarında Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri**, Edirne Arastırması Merkezi Yayınları, Edirne, 1996 ve Gustave Chihli, **Journal du Siege d'Andrinople (Impressions d'un Assiégé)**, Librairie Chapelot, Paris 1913
- 4 Osmanlı Devleti genel seferberliği 1 Ekim 1912 tarihinde ilan etti. Bu emir özellikle Batı Anadolu bölgesindeki birliklere 3 Emam ve 6 hattı Topluca ve 4 Ekim'de ulaşabildi. (T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları Konferans Sessiz, Konferans Brosürü, **Atatürkçülüğün Öğretti Yünü - Balkan Savaşı (1912-1913) - 1967 Arap-İsrail Savaşı - 1973 Arap-İsrail Savaşı**, Ankara 1975, s. 31).
- 5 İlahe'nin ne olduğu konusunda bu alanda bir araştırması olan Münir Süleyman Çapanoğlu'nun şu açıklamasına bakılmak yeterlidir:

"(İlahe): bugünün İfadesiye minimum bir havadis büteni idi. Ve büyüklük gibi çok sayfa değili, tek yapıyordu. Boyları ve enleri birbirine benzemizdi. Bazılarının boyu 20, eni 9; santim idi. Zni 6, boyu 12; boyu 33, eni 9; boyu 27, eni 8 santim olanlar da vardı. (İlahe)ler yalnız beyaz kâğıtlara yayınlanmaz, sarı, kırmızı ve yeşil kâğıtlara da basılıp çıkarılırdı.

(İlahe) yayınlanmasının sebebi şu idi: Benim yetiştiğim günlerde, 1908 İnkılapında, Trablus-garp, Balkan Savaşı esnasında, günlük gazeteler satışa çıkarıldıktan sonra gelen resmî bir tebliği, önceleri bir haeni halka bildirmek için bulunan bir formülde, Şimdilerde olduğu gibi, mühtem bir havadis gelince, ikinci baskı yapmak için sayfa değiştirmeye, yeni baştan kâğıp dökmeye o günlerin teknik vasıtaları müsait olmadığından gazete patronları İlahe çıkararak satışıyla işin kolayını bulmuşlardı. (...) Balkan Savaşında İlahe çok satıldı. Herkes sokaklara uğrar, bir tane İlahe almak için acağa boğaz boğaza gelirdi." (Münir Süleyman Çapanoğlu, **Basın Tarihi**nde İlahe. Hür Türkiye Mecmuası Yayınları, 1960, s. 10). Bu kaynağa dikkatimizi çeken ve kitabı ödünç veren E. Nedret İlye'nin candan teşekkür edenim. Çapanoğlu İlahe'nin gazetelerden ayrı dağıtılmış çıktılardan sonra edile koleksiyonları ile birlikte muhafaza edilmediğini ve ailesiyiyle kutuphanelerde bulunmadığını belirtmektedir.

6 Burada sözü edilen dâshaham Edirne Yahudi cemaati başbakanı Halim Becerano'dur. Halim Becerano, Halim Nahum'un istifasından sonra Osmanlı İmparatorluğu hehambası oldu.

7 Edirne Muharasası sırasında sağık hizmetleri için bız. Y. Doç. Dr. Zuhdi Özyıldırım, "Balkan Savaşı ve Muharasada Edirne'de sağık hizmetleri", s. 279-287, Emin Nedret İlye & M. Savaş Koz, **Edirne: Serhattaki Paytaht**,

Yayı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996 içinde.

8 Titanik gemisi 1912 yılında 14 Nisan'ın 15 Nisan'a bağlayan gece bir buzdağın çarparak batışı ve 1500'den fazla yolcu hayatını kaybetti.

9 Yazır burada bir kelime oyunu yapılmaktadır. Fransızca yahninin karşılığı 'ragout' olup fonetik olarak okunuşu 'ragu' dur. 'Fare ku-zu tadında' Fransızca 'Rat goût de mouton' olup fonatik okunuşu da 'ragu du mouton' veya 'ro du mouton' dur. Okul müdresinin adına bulunduğu Paris muhasarası 1870-1871 yıllarında Almanların Paris'i muhasara altına alınması olaydır.

10 Hilfsverein der Deutschen Juden (Alman Yahudiler Yardım Birliği) 1901 yılında Berlin'de kurulan ve Doğu Yahudilerinin durumlarını iyileştirme amacını güden hayır cemiyeti. Hilfsverein 1903 ile 1908 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda ve özellikle Filistin'de Aiyans'a rakip olacak şekilde bir okullar zinciri kurdu ve geliştirdi.

11 1843 yılında Amerika'da mason locaları modeline benzer bir şekilde kurulan ve örgütlenen bir Yahudi hayır ve yardım teşkilatı. Bu teşkilatın Türkiye'deki yapılaması konusunda bir araştırma için bakınız Rifat N. Bali, "Bir Yahudi dayanışma ve yardımlaşma kuruluşu: B'Nai B'Rith XI Bölge Büyük Locası tarihçesi ve yayın organı Hamenorah dergisi", **Müteferrika**, Bahar-Yaz 1996, sayı 8/9, s.41-60.

12 Londra Barış Konferansı 16 Aralık 1912'de başladı, 22 Ocak 1913 tarihinde Rumeli'nin Balkanlılara bırakılması, sinin Doğu Trakya'daki Mişke-Erzincan hattındaki geçmesi Ege Denizi adalarını mukadderatının büyük devletlerin tayin edileceği kabul edildi ve onaylandı. (T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları Konferanslar Serisi, A.g.e., s. 36)